

MICHAL DANILÁK

SLOVENSKÁ REPUBLIKA RÁD AKO SÚČASŤ BOJA ROBOTNÍCKEJ TRIEDY O MOC V EURÓPE PO I. SVETOVEJ VOJNE

Slovenská republika rád, vyhlásená na zhromáždení pracujúcich 16. júna 1919 v Prešove, vzniká v období prudkého vzostupu revolučnej vlny v Európe, v období kulminácie povojnovej revolučnej krízy. Je súčasťou zápasu európskeho proletariátu o dobytie politickej moci, o povalenie panstva buržoázie, zápasu inšpirovaného ideami Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie. Vzniká v priamej súvislosti s víťazstvom proletárskej revolúcie v susednom Maďarsku a revolučným pohybom na Zakarpatsku. Preto pochopiť a správne zhodnotiť jej vznik, charakter, dosah a význam pre naše dejiny možno len za predpokladu jej skúmania v kontexte celoeurópskeho povojnového revolučného vývinu. Úzko „lokálny“ pohľad, či vytrhnutie tejto udalosti z uvedeného kontextu, vedie k deformáciám pri jej hodnotení, ktoré sa prejavujú:

1. v znižovaní, alebo popieraní revolucionizujúceho vplyvu Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie;

2. v popieraní existencie objektívnych podmienok pre jej vznik, vyúsťujúcim do tézy, že Slovenská republika rád bola len „exportom maďarskej revolúcie“;

3. v podceňovaní jej miesta ako súčasti ostrého triedneho zápasu medzi proletariátom a buržoáziou v celoeurópskom merítke;

4. v zámernom znižovaní jej významu na udalosť, ktorá má v novodobých československých dejinách iba charakter epizódy.

Uvedené deformácie smerujú k falzifikácii leninskej teórie socialistickej revolúcie, ktorej správnosť bola overená víťazstvom Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie a celým doterajším vývinom socialistickej revolúcií na celom svete.

Prvá svetová vojna priniesla pracujúcim nesmierne utrpenie. Milióny mŕtvych a zmrzačených, vdov a sirôt, likvidácia demokratických práv, ktoré si vydobili pracujúci pred vojnou, zavedenie krutých policajných režimov a obrovské materiálne škody — taký bol účet krvavej politiky imperialistických vlád, ktorý museli zaplatiť pracujúci. Imperialistická vojna so svojimi ťažkými dôsledkami pre pracujúce masy urýchlila nazrievanie

revolučnej situácie v mnohých krajinách a vyústila v otvorený výbuch, v revolúciu.

Najskôr k tomuto výbuchu došlo v Rusku, kde februárová buržoázna demokratická revolúcia odstránila prehnutý carizmus a uvoľnila revolučnú energiu mnohomilionových mas. Dočasná vláda nespĺnila očakávanie pracujúcich. Pokračovala v krvavej vojne, odmietala uspokojiť požiadavky robotníkov, nedala pôdu roľníkom, nebola schopná riešiť národnostnú otázku a stále otvorenejšie sa dávala na cestu spolupráce so silami starého režimu. Za tejto situácie boľševici vedení V. I. Leninom dôslednou obhajobou záujmov pracujúcich získali na svoju stranu väčšinu ľudu a spojili v mohutný revolučný prúd demokratický boj za mier a za pôdu s bojom proletariátu za zvrhnutie buržoázneho panstva. Tento mohutný prúd 7. novembra 1917 zmietol vládu a víťazné povstanie petrohradského proletariátu ohlásilo novú éru nielen v dejinách Ruska, ale aj v dejinách celého sveta. Revolučný príklad ruského proletariátu stal sa mocným inšpirujúcim činiteľom povojnového revolučného hnutia vo svete. Už prvé dekréty II. Všeruského zjazdu sovietskych — Dekrét o mieri a Dekrét o pôde hlboko zapôsobili na pracujúcich vojnu vedúcich štátov. V mladom sovietskom štáte našlo medzinárodné robotnícke hnutie nielen svoj vzor, ale aj základňu pre svoj spravodlivý boj, pre svetovú proletársku revolúciu.

Pod vplyvom VOSR na sklonku I. svetovej vojny prechádza proletariát k politickým akciám, o čom svedčili všeobecné štrajky v januári 1918 v Nemecku a Rakúsko-Uhorsku, protivojnové mitinky, štrajky a demonštrácie vo Francúzsku, Anglicku a iných krajinách. Tieto politické akcie boli prípravou a školou pre rozhodujúce zápasy o moc, o povalenie panstva vykorisťovateľských tried a nastolenie diktatúry proletariátu.

Národnooslobodzovací zápas utláčaných národov prelínajúci sa s politickými bojmi proletariátu viedol koncom októbra 1918 k rozpadu Rakúsko-Uhorska a ku vzniku úplne novej situácie v strednej a juhovýchodnej Európe. Sovietska vláda pozorne sledovala tento zápas a už 3. novembra 1918 poslať oslobodeným národom svoj pozdrav a obracia sa s výzvou na robotníkov a roľníkov, aby zučtovali s kapitalistami a uchopili moc do svojich rúk. Vo výzve sa hovorí: „My, robotníci, roľníci a vojaci Ruska, ktorí sa chystáme osláviť prvé víťorie víťazstva nad statkármi, kapitalistami, generálmi a byrokraťmi, posielame bratský pozdrav vám, súdruhovia, robotníkom, roľníkom a vojakom bývalej Rakúsko-Uhorskej monarchie pri príležitosti vášho víťazstva nad utláčateľmi... Sme hlboko presvedčení, že ak nemeckí, českí, chorvátski, maďarskí, slovinskí robotníci, vojaci a roľníci uchopia moc a dovŕšia národné oslobodenie, vytvoria bratské spojenectvo slobodných národov a spoločnými silami porazia kapitalistov“.¹ V uvedenej Výzve sa zdôrazňuje, že pracujúce masy môžu získať slobodu iba cestou medzinárodnej proletárskej revolúcie.

Nielen proletariát Ruska, ale aj proletariát iných krajín bol presvedčený, že VOSR bola iba začiatkom svetovej proletárskej revolúcie. Vychádzal z toho, že celý rad európskych krajín sa skutočne ocitol na prahu socialistickej revolúcie. Najpresvedčivejším svedectvom toho boli proletárska revolúcia vo Fínsku, januárové a marcové boje roku 1919 v Nemecku, vznik

¹ Slovenská republika rád, Dokumenty, Bratislava 1970, dok. č. 1, str. 9—11.

Bavorskej republiky rád a rozmach proletárskej revolúcie v Maďarsku. Neoddeliteľnou súčasťou týchto bojov európskeho proletariátu o moc bolo aj vyhlásenie Slovenskej republiky rád.

Aj keď Slovenská republika rád vznikla v priamej súvislosti s postupom maďarskej Červenej armády na Slovensko pri úspešnom protiútoky proti intervenčnému československému vojsku, pre jej vznik tu existovali objektívne podmienky.

Prudké zhoršenie postavenia ľudových más, nedostatok potravín a predmetov dennej potreby, rast cien a špekulácie, vyvolávali napätú situáciu. Výstižne o tom hovorí správa mešťanostu v Poprade županovi v Levoči z 12. III. 1919, v ktorej píše: „Denne sa u mňa hlási čoraz väčší počet ľudí, ktorí nemajú potraviny, sú odkázaní výlučne na svoju dennú mzdu, pritom sa nemôžu dostať k potravinám a chodia doslova prosiť, aby si zabezpečili holú existenciu, keďže v dôsledku posledného zákazu pána župana nie sú schopní zaobstarať si ani najnutnejšie potraviny, predovšetkým zemiaky.

Z obyvateľstva mesta Popradu je zárobkove činných iba 10 % a ostatných 90 % od 15. februára tohto roku nemá k dispozícii ani tie najnutnejšie potraviny, včítane múky.

Z osôb, ktoré nie sú zabezpečené potravinami, je 85 % továrenských robotníkov, nádenníkov a verejných zamestnancov, ktorí nemajú nijaké zásoby potravín, väčšinou ani zemiaky a ako takí nemajú ani možnosť zaobštarávať si nejaké potraviny“²

Za takejto situácie aj na východnom Slovensku myšlienky VOSR o oslobodení pracujúcich a budovaní novej spravodlivej spoločnosti stretávali sa so živým ohlasom.³

Nehľadiac na komplikovanosť vzťahov Slovenskej republiky rád k Maďarskej republike rád a k Československej republike,⁴ celá jej zahranično-politická orientácia, ako aj vnútropolitická činnosť i samotné zloženie jej mocenských orgánov boli praktickým uplatnením zásad proletárskeho internacionalizmu. Potvrdzovali to aj slova proklamácie „K proletárom sveta“, v ktorej sa hovorilo: „Víťazne a nezadržateľne postupujúca svetová revolúcia rozmnožila svoje úspechy o nové významné výsledky. Na slovenskom území oslobodenom od imperializmu sa dnes otvorila samostatná Slovenská republika rád. Prvým, priam živelným činom proletariátu oslobodeného spod jarma českého nacionalizmu bolo realizovanie práva na sebaurčenie, ktoré jeho utláčatelia tak slávnostne hlásali. V skutočnosti ho však úkladne pošliapali. Slovenskí robotníci, vojaci a roľnícki proletári touto akciou pokračujú v budovaní revolučného frontu, ktorému cestu kliesnili Ruská a Maďarská republika rád, a získali ďalší priestor pre veľkú ideu svetového sovieta. Novozrozená Slovenská republika rád vidí prirodzených spojencov vo svojich slávnych sestrách — v Ruskej a Maďarskej

² *Tamtiež*, dok. č. 17, str. 34–35.

³ Podrobnejšie o tom M. Školník, *Vplyv Októbrovej revolúcie na východné Slovensko do vzniku Slovenskej republiky rád*, *Historica Carpatica VIII/1977*, Košice 1977, str. 8–29.

⁴ Podrobnejšie o tom P. Kanis, *Vzťahy Slovenskej republiky rád k Maďarskej republike rád a k Československej republike*, *Nové obzory* č. 18, Prešov 1976, str. 27–37.

republike rád, a dáva sa pod ochranu medzinárodného proletariátu, pod ochranu čoraz výraznejšie sa prejavujúcej robotníckej internacionály. Svoj prvý pozdrav posielala českým proletárskym bratom, ktorí do dnes žijú pod útlakom.“⁵

Vznik Slovenskej republiky rád sa stretol s vrelymi sympatiami nielen u maďarského proletariátu, ale aj u skupiny juhoslovanských komunistov v Maďarsku a československých komunistov v Rusku a na Ukrajine. Exekutíva Komunistickej internacionály poslala prostredníctvom Bély Kuna komunistom Slovenska telegram, v ktorom sa hovorilo: „Komunistická internacionála s radosťou víta vytvorenie republiky rád na Slovensku. Sme pevne presvedčení, že niet na svete sily, ktorá by mohla zvrátiť dejinný vývoj. Kapitalizmus si sám podpísal rozsudok smrti vo chvíli, keď roku 1914 rozpútal imperialistickú masakru. Víťazstvo sociálnodemokratických zradcov, ktorí sa snažia brzdiť robotnícke hnutie, bude mať krátke trvanie. Moc soviетov nevyhnutelne zvíťazí v celej Európe a potom na celom svete. Vám, čelným bojovníkom republiky rád, zasielame svoj komunistický pozdrav.“⁶

Aj keď Slovenská republika rád sa v konkrétnej vnútro politickej činnosti dopustila niektorých chýb, hlavnou príčinou jej zániku bol kontra-revolučný nástup československej buržoázie a intervenčné zásahy západných mocností.

Clenovia slovenskej revolučnej vlády urobili celý rad opatrení na udržanie diktatúry proletariátu. Zorganizovala protestné zhromaždenia proti rozhodnutiu mierovej konferencie v Košiciach a Lučenci, vydala ohlas k „Robotníctvu na Slovensku“, aby bránilo SRR so zbraňou v ruke, 27. júna vyhlásila všeobecnú mobilizáciu, obrátila sa na československých vojakov, aby nebojovali proti vláde slovenského proletariátu. No sily Slovenskej republiky rád nestačili ešte na samostatný postup. Pod tlakom imperialistických mocností začala maďarská červená armáda 30. júna evakuáciu slovenského územia. Za tejto situácie sa ďalšia existencia Slovenskej republiky rád stala nemožnou. Priamym zásahom imperialistických mocností sa pripravil definitívny zánik najprv Slovenskej a o mesiac i Maďarskej republiky rád.⁷

Všetkými revolučnými vystúpeniami európskeho proletariátu v rokoch 1918—1923 sa ako červená niť tiahne idea solidarosti so sovietskym Ruskom, s výsledkami veľkého Októbra a rozhodný boj s protisovietskou politikou imperialistických vlád. V boji proti otvorenej imperialistickej intervencii dohodových štátov proti mladej sovietskej republike, pomocou ktorej svetový kapitál chcel udusiť samotné ohnisko svetovej proletárskej revolúcie, s novou silou zaznievalo bojové heslo „Proletári všetkých krajín spojte sa!“. Najúčinnejšou pomocou krajine soviетov bolo rozšírenie základne svetovej proletárskej revolúcie, ku ktorej prispel aj slovenský proletariát vyhlásením Slovenskej republiky rád. Motívy internacionalizmu a solidarosti boli dominujúce v mohutnom chore revolučných poľnic.

Na princípoch proletárskeho internacionalizmu vznikali komunistické

⁵ Slovenská republika rád, dok. č. 79, str. 145.

⁶ Tamtiež, dok. č. 123, str. 217—218.

⁷ E. Holotík, Význam Slovenskej republiky rád a hodnotenie jej vzniku a činnosti, Nové obzory č. 17, Prešov 1975, str. 79—80.

strany a Komunistická internacionála. Nimi bola predchnutá celá ich praktická činnosť. Vytváranie komunistických strán bolo objektívne pripravené rozmachom robotníckeho hnutia a urýchlené revolučným náporom v rokoch povojnovej revolučnej krízy. Ale v tomto rozhodujúcom momente triedneho boja neboli plne využité priaznivé objektívne podmienky pre socialistickú revolúciu a revolučný potenciál proletariátu nebol v Európe plne realizovaný. Dejiny znovu potvrdili, že zárukou víťazného zavŕšenia revolúcie je súlad medzi objektívnymi podmienkami a subjektívnymi faktormi. A poučená touto skúsenosťou najúvedomejšia časť proletariátu v jednotlivých krajinách sa definitívne rozchádza s vodcami sociálno-demokratických strán a vytvára si svoj bojový predvoj — komunistickú stranu. Vytváranie revolučných strán a vznik medzinárodnej komunistickej organizácie — III. internacionály odkrylo nové perspektivy pred medzinárodným robotníckym hnutím. Slovenská republika rád sa bez výhrad prihlásila ku Komunistickej internacionále a stala sa zornicou na ceste československého proletariátu k jeho úplnému oslobodeniu, na ceste k našej socialistickej prítomnosti.

